

KIS-350 – Et. -phag-

(MME da GE – 19 05 88)

Pell zo e klaskan-me ur ger azas e Br. evit al lostgerioù Gl. *-phage* ha *-vore* hag ar rakger *phago-*. Kavout a rae din, dres a-walc'h, e tegouezhfe eus ar gwellañ ar verb hBr. *esat* ha soñjet 'm boa sevel ar gerioù-mañ a lakain da heul. Nemet, kent o lakaat en implij em fennadoù diwar-benn al loened, e karfen gouzout ha diluziet e oa bet ar gudenn-mañ gant KIS.

<i>xylophage</i>	<i>prennezer</i>
<i>lignivore</i>	<i>koadezer</i>
<i>phytophage</i>	<i>liezer</i> (<i>li- < liorz</i> < hBr. <i>lu, lub, lubh</i>)
<i>polyphage</i>	<i>liesezer</i>
<i>omnivore</i>	<i>hollezer</i>
<i>coprophage</i>	<i>monezer</i>
<i>scatophage</i>	<i>kaoc'hezer</i>
<i>ophiophage</i>	<i>naerezer</i>
<i>saprophage</i>	<i>breinezer</i>
<i>anthropophage</i>	<i>denezer</i>
<i>carnivore</i>	<i>kigezer</i>
<i>herbivore</i>	<i>geotezer</i>
<i>granivore</i>	<i>greunezer</i>
<i>insectivore</i>	<i>amprevanezer</i>

ha marteze :

<i>phagocyte</i>	<i>kellezer</i>
<i>phagocyter</i>	<i>kellezat</i>
<i>phagocytose</i>	<i>kellezadur.</i>

Rak tamm ebet ne blij din ober gant *debr-* evit ar gerioù-se, a gavan ponner, strobis ha diheson.

(GE da MME – 21 05 88)

Et. *-phag-*

Evel ma'z eo dister ar c'hemmoù etre ar Gl. hag ar yezhoù all evit a sell arverioù an Et. *-phag-*, e roin skouerioù Gl. hepken, kuites da sellout da c'houde ouzh an diskoulmoù kevelat Al.

An arverioù-se a c'haller rannañ evel-henn :

I. *X-phage* : *-phage* un oberour
X-phagie : *-phagie* o verkañ un ober o kaout *X* da
 c'houzañvour.

An ober o vezañ :

- a) emvagañ diwar, sk. *ichthyophagie* "emvevañ diwar besked".
- b) debriñ, sk. *trichophagie* "boaz da chaokat ha da lonkañ blev".
- c) lonkañ, sk. *aérophagie* "reñver lonkañ aer".
- d) krignat, sk. *onychophagie* "boaz da grignat an ivinoù".
- e) loezañ, sk. *bactériophage* "viruz o tagañ hag o tistrujañ ar bakteri".

Ar c'hemeradur a) zo gantañ ster leun (ha kentañ) an termen. Ar c'hemeradurioù b), c), ha d) zo arverioù ledanvadek, an ober klok ("emvagañ diwar") o vezañ kemeret evit unan eus al lankadoù a ya d'e ober ("debriñ, lonkañ, h.a."). Ar c'hemeradur e) zo leterc'hadek, an "distrujañ bakteri" o vezañ hañvalet ouzh un emvagañ.

II. *X-phagie* : *-phagie* o verkañ un ober doareet gant *X*.

c) lonkañ, sk. *dysphagie* "bre o lonkañ".

III. *phago-X* : *phago-*, rakger (o verkañ un ober) o savelañ ur spesad eus ur genad arouezet gant *X*.

b) debriñ, sk. *phagomanie* "tech distourmus da zebriñ boued" (sl. KIS-193, La-07, p. 90).

e) loezañ, sk. *phagocyte* "kellig ganti an arc'hwel pakañ ha koazhañ rannigoù eus he amva"; *phagosome* "vakuolenn a'r c'hitoplasma oc'h enderc'hel ar rannigoù bet paket gant ar gellig".

IV. *-phag-* : arverioù kurzhandel diseurt :

e) loezañ, sk. *phage*, raktroc'h diwar *bactériophage* "viruz o poreañ ha loezañ ar bakteri" ; *macrophage*, losttroc'h diwar **macrophagocyte* ; *phagolyse*, meztroc'h diwar **phagocytolyse*.

Et. -vore

A-gozh emañ al lostger *-vore* e kevezerezh gant al lostger *-phage*. Gerluniet ez eus bet gwech e lignez an eil, gwech e lignez egile, gwech c'hoazh en div lignez war un dro o tisoc'h neuze gant termenou heñvelster a zo aet reoù anezho war zigemmanñ hervez an degouezhioù hag an aozerion. Da skouer, e-barzh *Lexis* e roer *xylophage* ha *lignivore* da genster ; souezh ebet e teufe un aozer, ma n'eo ket deuet c'hoazh, da arbennikaat unan eus an daou. *Phytophage* hag *herbivore* a voe diforc'het diwar-bouez ar pennanvaat, *Phytophages* o tont da skritell war rummoù amprevaned, *Herbivores* war rummoù bronneged. Dre berzh ar ster leterc'hadek peget outañ ken abred hag an henhellazeg e voe berzet ouzh *sarcophage* ar c'hevezerezh ouzh *carnivore*. A-du-rall e c'hell c'hoarvezout heñvelsteriezh etre termenou kenorin, evel etre *scatophage* ha *coprophage* betek ma voe arbennikaet hemañ da envel rummoù 'zo amprevaned.

Dre vras e tiverzher etre deveradoù *-vore* ha *-phage* an diforc'h-mañ : strishoc'h eo erdal *-vore* ha kantet er c'hemeradur a) (mar lezomp a-gostez an arverioù leterc'hadek e-maez tachenn ar beved evel *fumivore*... ha *publivore*, nevezc'her a lenned miz 'zo war vogerioù Paris, oc'h arouezñ an neb zo pitilh gant ar filmoù berr daranverezh !)

Diskoulmoù Al.

Dre vras e chom nes ar Sz. d'ar Gl. ha d'an Et. en dachenn a studiomp. Heñvel dra evit an It. hag ar Sp. Ne'm eus ket keloù eus ar yezhoù all, Ru. da skouer. En Al. e kaver alies kichen ha kichen al luniad Et. hag ur gerluniad Al. :

Anthropophage, Menschenfresser, menschenfressend
Trichophagie, "Haaressen" (roet etre daouaskoù gant an *Elsevier's Medical Dictionary*, n'ouzon ket perak).
Luftschlucken "aerglukañ, aerlonkañ".
Nagelkauen, Nagelbeissen "ivinchaokat, ivindantañ, ivinvrazhañ".
Bakteriophage.
Dysphagie, Schluckbeschwerde "klukvre, lonkvre" ; *Schlingbeschwerde* "lonkvre" ; *Schluckungsfähigkeit* "dic'houested da lonkañ, da glukañ", *Schluckstörung* "strafuilh el lonkañ".
Phagomanie, Freßsucht "kleñved ar plaouiañ, ar skloufañ".

Phagozyt, Freßzelle "plaougellig" ; *Phagozytose, Freßtätigkeit* "plaouierezh, plaouwered".

Phagozytolyse, Phagolyse, Phagozytenzerfall "dispenn, freuz ar fagokit" ; *Auflösung der Phagozyten* "foeltradur, loezadur ar fagokit".

omnivor, allesfressend.

Grassfresser, grassfressend.

Diskoulmoù Br. betek-henn :

debrer-tud (GON.FB.)

aerlonk (GEVE.ms.)

bakteriofag str. (GEVE.ms.)

bretonk (GEVE.ms.)

fagokit (GEVE.ms.)

fagokitloezañ, fagoliz (GEVE.ms.)

debrer-pep-boued, hollevrer (VALL.) ; *hollzebrer* (NDBF.)

debrer-geot (VALL.) ; *geotdebrer* (NDBF.)

Diskoulmoù kinniget gant MME.

An dachenn ma ra MME e ginnigoù eo ar c'hemeradur a'm eus niverennet Ia) diaraok, eleze a-geñver gant Et. *-phage & -vore* "emvagañ diwar".

An diskoulm degemeret betek-henn abaoe GON. (VALL., NDBF., Arzel EVEN e *Bevoniezh*, SADED e Bon-5, h.a.) e voe degemer *-debr-* evel kevatal da *-phage-* & *-vore* : *kigdebrer, amprevandeberrer*, h.a.

MME a ginnig dilezel ar gedrann *-debr-* en arverioù-se a gav "ponner, strobuz ha diheson" pe, evit ober gant an termenoù arveret gant KIS e-barzh TONKAD 63¹ p. 95, dre "abegoù stummadel o tennañ d'an embregadusted, Sem".

Goulenn a ra ha ne ve ket spletus erlec'hiañ ar gedrann *-ez-* (hBr. *esat*, Kb. *ysu*) ouzh *-debr-* lostger.

1) Ha kanteizh eo ar varn Sem— douget ouzh *-debr-* ? Amjestr eo an dantenn *d-* e derou al lostger. Hag ur skoilh bras eo avat ? Ha ken diheson-se eo al luniadoù : *prenndeberrer, koaddeberrer, lizeberrer* [*luzeberrer* kentoc'h, daoust ma reomp gant *struzh* er c'hemeradur-se : *struzhdeberrer*], *liesdeberrer, mondeberrer, kaoc'hdeberrer, breindeberrer, dendeberrer* [pe *tuddeberrer*], *kigdeberrer, geotdeberrer, greundebererrer, amprevandeberrer*, h.a. ? Ned afen ket betek e lavarout.

¹ Kreizenn Imbourc'h Sturvezhouriezh S.A.D.E.D., "Studienn e sigur ar pevar jedadur", *Preder* 53-54, 1963, pp. 89-99.

2) Koulskoude e ven techet da sevel a-du gant MME, n'eo ket dre abegoù stummadel, met dre abegoù dec'heriadel (sl. *Preder* 53-54, p. 94).

Amjestr eo arverañ *-debr-* da gedrann, n'eo ket kement-se dre ma'z eus ur stummad strobust anezhañ, met dre ma'z eo skoilhus betek re d'an divellsteriekaat. N'on ket evit adkemer amañ, ha pa ve e rezh un diverrad, kement zo bet skrivet a-zivout an divellsteriegezh. Daveet da niv. La. Spisaat a rin hepken ur c'hraf o tennañ d'an nadiñ yezh, eleze d'ar penaos e vez dec'havalet ur bomm lavar, ur ger, kuit a boellata, a brederiañ pe, evel a lavarar ent resis, a aregañ (sl. KIS-064, La-04, pp. 46 hh.)

Lakaat a ran da reolenn yezhouriezh e tle ar gerluniad chom kempouez etre daou vlein merzhadur : diouzh un tu, bezañ merzhed evel kanteul kevan o tiskoach d'an nadiñ un arganteul dirann (eeunoc'h : e tle kedrannoù ar ger tennañ da steuziañ evel unanennoù e gounid an unanenn vloc'hel ez eo-eñ ; an tuadur-se da ziverkañ "melloù" diabarzh ar ger eo a c'houstenn argerzh an divellsteriekaat) ; diouzh an tu all, ned a ket ar c'hedrannoù penn da benn e-maez krap an nadiñ : chom a reont bezant a-walc'h evit ma kavfe ar ster kevan harp war ar merzhadur anezho. (Intentomp mat, ma ne vez ket dezreadus dre ret ster kevan ar ger diouzh ster e gedrannoù evel m'en ro da veizañ argerzh an divellsteriekaat, ne vez ket digeñver outañ evit kelo ; ma ne spir ket intent e gedrannoù da intent ar ger, ez int neoazh pavezioù an hent a gas d'e intenterezh.) Dec'havalet ster ur gerluniad a vez enta o luskellat etre an daou vlein ez eo a-getep an **nadiñ kedrannel** hag an **nadiñ kevanel**.

Dres e stadomp ez eo ar gedrann *-debr-* ur skoilh ouzh kempouez an nadiñ dre ma sach re greñv war-zu ar blein kedrannel : chom a ra er merzhadur evel ur graoñell re vezant evit steuziañ e gounid unded ar gerluniad. Pa zistager *kigdebrer*, e talc'her da glevout daou c'her, daou arganteul e-lec'h unan, ha ne ziraezer ar ster kevan nemet goude ur striv poellata : ne zeu ket an nadiñ a-benn da vezañ ouzhpenn kedrannel, hag un aregañ a gemer lec'h an nadiñ kevanel. Koulz e ve lavarout *debrer-kig* evel ma rae GON. ha VALL., ha zoken *debrer kig* kuit a ober gant ul luniad a zo kevan evit ur gwel hepken. (Ne lavaran ket e tleomp disteurel gerluniadoù evel *kigdebrer* ; ul lec'h nadiñ hag aregañ eo ar yezh, ha n'eo ket didalvoud kaout furmoù hiron evel ar ger-mañ — an alamaneg a oar petra eo ! Va savlec'h avat eo e rankomp pleustriñ ar yezhouriezh evel un arz ; kudenn zo moarvat gant gouzout betek pe boent e viromp gwanderioù ar yezh graet ; war zigarez ebet avat ne zleomp o c'hemer da bennaenn evit ar yezh d'ober ; ha lod en ul labour graet mat eo damantiñ d'ar c'hempouez nadiñ kedrannel / nadiñ kevanel.) Deurus eo klask ar perag eus ansteuziusted ur gedrann evel *-debr-* e dremm verzhadel ar gerluniadoù. E termennoù gestaltek e lavarfed ez eo re **vec'hiek** (Gl. **prégnant**) ; daou arbenn a gredan spurmantiñ d'ar revec'hiegezh-se : un

arbenn kanteulel, o tennañ da gemplezhded e stumm — teir c'hensonenn d'ober ur silabenn ; ha, dreist-holl, un arbenn arganteulel, a gomprenan evel un arvez eus "reolenn ar graoñenn" : seul greizekoc'h un elfenn yezh e koumoulenn an arverioù, seul vec'hiekoc'h ; hag un elfenn evel *-debr-* zo e kreizig-kreiz kraoñell ar yezh dre ma arouez un ober diazez eus ar vuhez, **an** ober diazez kezivik zoken.

Lakaomp enta e ve da ginnig e-lec'h, pe gentoc'h e-kichen, ar steudad gerioù bet luniet diwar *-debr-* ur steudad all a dermenoù resis evit ar ouezoniezh : pe gedrann dibab ?

MME a garfe arverañ *-ez-*. Anat eo e tleomp e notennañ Sem + ; aes eo da lostgeriañ. Lañsus eo ivez d'an divellsteriekaat ; n'eo ket eñ a ve rebechet dezhañ bezañ anstevius, na dre gemplezhded e stumm na dre vec'hiegezh e arganteul (pa'z eo diarver abaoe eizh kantved). Kouezhañ a reomp avat a re da re nebeut : mard oa re vezañs gant *-debr-*, ez eo *-ez-* hogos divezant ; dreist pal ez a e steuziusted, ken ma ra d'an nadiñ kedrannel e-unan steuziañ ha ma torr d'e dro ar c'hempouez e gounid ar blein kevanel, n'eo ket e gounid an nadiñ kevanel koulskoude, rak dirak furmoù evel *koadezer*, *kigezer* e ranker prederiañ war glask da alc'houez o gerluniadur. Ha ne gredan ket e c'hoarife amañ ar boaziañ a dreuzfurm, goude ur prantad, e gerioù fraezh an nevezc'herioù a ziskoueze da gentañ bezañ digunvez, rak dre berzh ar c'hempouez kedrannel / kevanel eo e c'hoarvez ar fraeshaat-se, ha chom a ra amañ skoemp ha forc'hellek an nadiñ kedrannel. Evit mont en-dro gant termenoù 1963, e lavarinn ez eo izel tre diheñvelsonded ar gedrann *-ez-*, ha pa ve hepken dre ma'z eo ar soniadoù [e], [z] ha dreist-holl ar silabenn [ez] an arveretañ e Br. (un arvez all eus reolenn ar graoñell a-fet ar soniadoù), pa gaver ivez *-ez-* alies en dibennoù ha lostgerioù Br.

Talvout a ra evel just an arguzennoù-mañ evit an termenoù kinniget war KIS-169, La-07, p. 45 : *yenezer*, *tanezer*, *tredanezer*, h.a. Merkomp evelkent emaint en ur sitread kalvezel dister e bouez e-keñver domani ar beved studiet en notenn-mañ.

E SADED Bon-5 ez eus ur steudad termenoù a-zivout an doareoù emvoueta (*kevandeñvek* pe *aototrofe*, *diandeñvek* pe *heterotrofe*, an doare-mañ diwezhañ isrannet en doareoù *milvevadek*, *arvevadek*, *kelanadek*, h.a.). N'eo ket gant doareoù an emvoueta e pledomp en notenn-mañ, met gant danvezioù an emvoueta hervez o orin en teir riezad. Er gentel Vevoniezh e tiforc'hed *milvevaded*, *arvevaded*, *kedvevaded*, *kelanaded*. Ar gudenn evit MME hag evidomp d'e heul eo a-benn ar fin diskoachañ ur gedrann o kennotañ danvezioù emvoueta ar bevion evel ma kennot *-bevad-* an doare ma emvouetaont. Petra soñjal eus *-ezad-* dres ?

Br. *-ad* a gemerer amañ da lostger nomen agentis, azasoc'h en degouezh eget *-er*. Peurliesañ, rak n'eus reolenn strizh ebet, tuedoù hepken, e verk *-er* kentoc'h : a) un den o ren un ober, b) ur benveg, ur gwezher, ur gwereder ; azasoc'h e vez *-ad* evit un dra bev desellet en e zarempred gant e amva (er c'heñver-se, ez eus kemm etre *anthropophage* ha, lakaomp, *xylophage*).

Br. *-ezad* kemeret da lostger e-lec'h *-debrer* pe *-ezer* n'eus gantañ nag ansteuziusted ha revec'hiegezh an eil, na resteuziusted hag andiforc'hegezh egile ; anzav a ran n'eo ket burzhodus c'hoazh bezañs verzhadel ar gedrann, nemet e kav din emañ un derez mat uheloc'h eget *-ezer* (stlenn 'm eus tennet eus *Dictionnaire des rimes bretonnes*, gant Troude ; liesoc'h a-galz eo ar gerioù oc'h echuiñ dre *-ezer* eget ar re oc'h echuiñ dre *-ezad* — eus ar re-mañ ne gavan nemet daou : *menezad*, distroadet er yezh a vremañ gant *meneziad*, ha *podezad* na vije bet nemet Taldir evit e intent "debrer podoù" evel m'en dije, hervez Roparz Hemon, meizet *gwazva* evel "park ar gwazi" !)

A-du-rall, e kendaolfe ar mont e reizhiad gant *-bevad-* da reiñ startoc'h diazez da *-ezad-*, dre an "abeg dec'heriad" anvet "kevazaster kengerel sonframmel" e-barzh pennad eus TONKAD 63 usveneget. Seurt kenc'hoari a c'hallfe ivez nerzhañ *-ezer* (er sterioù kinniget war La-07) dre un arbenn a "gevazaster kengerel gerdarzhel".

Ar steudad a wiskfe neuze ar furn :

koadezat aa. ; *koadezad* g.-ed ; *koadezadezh* b., h.a.

Un nebeut evezhiadennoù evit klozañ :

— Unan a zaou, pe kenster eo Gl. *xylophage* ha *lignivore* ha n'eus ezhomm nemet eus ur gerluniad Br. (nemet e karfemp sevel ur gerluniad Br. e-kichen an amprest(où) Et. *ksilofag* ha/pe *lignivor*) ; pe n'int ket, ha neuze ne gav ket din eo reizh plakañ an diforc'h a zo etrezo war an diforc'h a zo etre Br. *prenn* ha *koad* (nemet evel just mar be kevatal ent arganteulel an daou ziforc'h).

— Ma ne fazian, eus an daou ezheñvelster *scatophage* ha *coprophage*, e chom gant *scatophage* ar ster hollek termenadurel "oc'h emvoueta diwar gaoc'h, mon, h.a.", endra voe arbennikaet egile da envel rummoù amprevaned. Ne gav ket din ez eo mat kennebeut plakañ an diforc'h-se war an diforc'h etre daou zamheñvelster Br. An diskoulm eeunañ, bet arveret meur a wech c'hoazh, eo gwiskañ ar ster hollek termenadurel gant ur gerluniad Br. ha degemer an termen Et. evit an anv rumm, eleze : a) *kaoc'hezad* pe *monezad*, b) *Koprofaged* ls. (E meur a lec'h omp pellaet diouzh a

erbede Roparz HEMON en e *Gerioù etrevroadel*, peurliesañ o tilezel al lostgerioù Br. a venne stagañ ouzh ar furmoù etrevroadel : *-enn, -ad, -our*, h.a. ; eñ e-unan a anzavas da c'houde e oa diezhomm ha ponneraus d'ar yezh hevelep strobad lostgerioù).